

Współczesny widok dworu,
2022 r. (fot. Teresa Kobza).

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Siedziby właścicieli ziemskich na ziemi swarzędzkiej oraz właściciele dworów i folwarków w okolicy Swarzędza

Kruszewnia

Właściciele

Kruszewnia - wieś położona w południowo-wschodniej części gminy Swarzędz. Założona w XVII lub XVIII wieku, na zachód od opustoszałej i wsi Sułowo. Nie znamy jednak założyciela wsi - może był to jeden z Koźmińskich. Pierwotnie był to jedynie folwark z dwójkami lub czworakami dla pracowników rolnych. Później, jako samodzielny majątek zyskał prestiżowy status dóbr rycerskich, a na mapach opisywany był jako „Kruszewnia Vw” (Vorwerk) czyli Kruszewnia folwark. W odrodzonej Polsce, w 1921 r. ustalono nazwę na „Kruszewnia (dom.)” tj. dominium, czyli obszar dworski, który stanowił odrębną jednostkę administracyjno-terytorialną.

Pierwszym znanym właścicielem Kruszewni był Jan Klug, który posiadał cały klucz dóbr swarzędzkich. Po jego bankructwie Kruszewnię, razem z resztą klucza, zakupił na subhastacji szambelan Aleksander Bojanowski. Jego majątek również ok. 1805 r. uległ subhastacji i prawdopodobnie wówczas, Kruszewnia znalazła się w zarządzie „ekonomii poznańskiej”.

Potem następuje okres czasu, w którym niezbyt dokładnie można określić losy majątku, ponieważ do dyspozycji są tylko oderwane szczątkowe, informacje.

Tak więc, w 1805 r. jako possessor, czyli najprawdopodobniej dzierżawca folwarku, wymieniany jest Roch Czachórski będący również właścicielem lub dzierżawcą Garb

i Zalasewa. Być może, dzierżawił on Kruszewnię najpierw od Bojanowskiego, a potem od Wildegansa, a po jego śmierci od „ekonomii poznańskiej” lub berlińskiej „kasy wdów”.

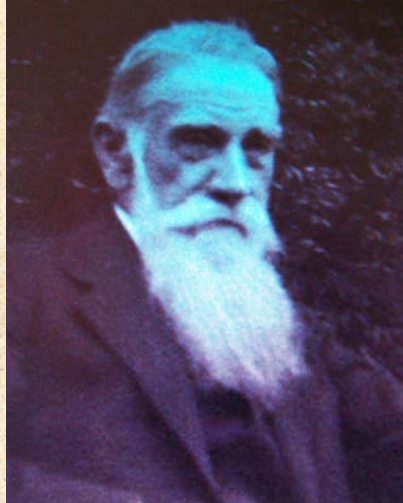
Następny właściciel Kruszewni (i dzierżawca Garb) wymieniany jest w 1816 roku i był to Nepomucen Dyamentt. Przed 1830 rokiem folwark znajdował się w dzierżawie pewnej kobiety określanej w komunikacie urzędowym Powszechniej Kasy Wdów w Berlinie o sprzedaży folwarku, jako „czasowa dzierżawczyni”. Wówczas folwark bezsprzecznie należał do berlińskiej „kasy wdów”. W 1830 roku Kruszewnię kupił Koliccki (Kalicki), a w 1849 r. sprzedał ją Kazimierzowi Śniegockiemu. Ze skąpych

W tym cyklu artykułów przybliżających naszą historię, autor – Pan Antoni Kobza, opowiada Państwu o siedzibach właścicieli ziemskich na ziemi swarzędzkiej. Poznajmy zarówno historię samych budowli, jak i losy dawnych mieszkańców dworów i folwarków w okolicy Swarzędza. Dziś dzieje dworu w Kruszewni.

źródeł można wnosić, że ten właściciel był dobrym gospodarzem, bowiem wybudował w Kruszewni olejarnię i młyn wiatrowy. Ponadto, był też działaczem społecznym, który wspólnie z księdzem Aleksandrem Brzezińskim i swarzędzkim nauczycielem

Kruszewnia. Dworek rozbudowany przez Ignacego Sarrazina, widok od strony ogrodu (wg Wolff M.E., Bitter – Sarrazin. *Meine Familiengeschichte*, praca niepublikowana, napisana w 1963 i uzupełniona w 2010 r. (Fotograf nieznan).

Ignacy Carl Diederich Sarrazin (wg Wolff M.E., Bitter – Sarrazin. Meine....)

Karolem Kasprowiczem założyli Towarzystwo Pedagogiczne Polski Okręgu Swarzędzkiego (1849 r.).

Nie wiadomo jednak, w jaki sposób (i przez kogo) Kruszewnia została sprzedana około 1859 roku Niemcowi, Augustowi Wilhelmowi Ludendorffowi. Był to zamożny oficer Landwehry, przedstawiciel niemieckiej klasy średniej z Pomorza. Ożenił się z Klarą, córką von Tempelhoffa będącego przedstawicielem prominentnej szlachty. Jej matką była polska szlachcianka, córka Stefana Dziembowskiego i Wilhelminy z domu Unrug (Unruh). Synem Klary i Wilhelma był między innymi, obdarzony czterema imionami Erich Friedrich Wilhelm Emil Ludendorff (1865–1937), który zasłynął jako generał w cesarskiej armii, w okresie I wojny światowej. Zasłynął także z bezwzględnych poglądów na sposób prowadzenia wojny sprowadzający się do bezwzględnego traktowania ludności cywilnej wrogiego kraju, co z pewnością nie wzbudza sympatii do jego osoby. Poglądy Ericha Ludendorffa, dwadzieścia lat później, wcielał w życie Adolf Hitler podbijając Europę.

Wilhelm Ludendorff nie był dobrym rolnikiem, ponieważ kolejny właściciel folwarku był zmuszony najpierw pola odchwascić, a potem solidnie je wzbogacać w nawozy – czego nie robił poprzednik. Właściwie, Wilhelm Ludendorff nie kupił majątku ziemskiego z zamiłowania do ziemi i rolnictwa, ale dlatego, że chciał się wnieść w szlachecką rodzinę, a posiadanie majątku ziemskiego miało podnieść jego prestiż.

Okolo 1871 r. Ludendorff sprzedał majątek Ignacemu Carlowi Diederichowi Sarrazinowi. Był to katolik i szlachcic niemiecki, wywodzący swój ród ze średniowiecznej Francji. Niemal wszyscy Sarrazinowie, od wielu pokoleń zajmowali się rolnictwem i żyli z dzierzawy lub posiadanych majątków ziemskich. Ignacy Sarrazin był właścicielem, który trzymał Kruszewnię najdłużej z całego szeregu poprzedników: od 1869 do 1934 roku. Był osobą znaną zarówno wśród Niemców jak i Polaków, i jest pamiętany

Herb Sarrazinów

w Kruszewni do dziś. Pamiątką po jego obecności jest nie tylko rozbudowany dworek, ale także rodzinna kaplica przy cmentarzu parafii p.w. św. Marcina w Swarzędzu, kryjąca pod posadzką krytą grobową Sarrazinów. Przez wiele lat po II wojnie światowej służyła ona zmarłym parafianom jako kaplica przedpogrzebowa.

Po śmierci Ignacego Sarrazina, folwark odziedziczyli i trzymali aż do stycznia 1945 r. jego krewni wywodzący się z v. Detmeringów, Bitterów, Reygersów i v. Pflugów.

Na podstawie dekretu o reformie rolnej z września 1944 roku, państwo polskie przejęło ziemię folwarczną i rozdzieliło ją między miejscowych pracowników folwarcznych.

19 nowych właścicieli ziemi w 1952 r. założyło Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną, która funkcjonuje do dzisiaj.

Dwór

Nie ma żadnych wzmianek w dokumentach i dostępnych źródłach o siedzibie właścicieli i dzierżawców folwarku w Kruszewni. Do dyspozycji jest wyłącznie kilka starych fotografii, niewielki fragment książki niderlandzkiego biografa Ericha Ludendorffa¹ oraz stojący do dzisiaj dworek określany jako dwór Sarrazina. Można więc tylko, na tej podstawie oraz skromnych przesłankach ostrożnie spekulować na temat jego przeszłości. Jedną z przesłanek jest czas założenia parku dworskiego, otaczającego dworek od wschodu, południa i południowego zachodu. Park składa się z trzech części z których każda powstała w innym czasie. Najstarsza część powstała w drugiej połowie XIX wieku i można przypuszczać, że założył ją August Wilhelm Ludendorff. Najpierw jednak pojawił się dworek, prawdopodobnie jeszcze w czasach gdy właścicielem był Kolicki. Była to zwykła, wyremontowana i nieco powiększona chałupa. W okresie gdy była siedzibą Ludendorffów, była zapewne wyposażona w drogie meble i sprzęt choćby z tego wzglę-

du, że żona Wilhelma, Klara, wywodząca się z zamożnej i światowej, niemiecko-polskiej szlachty, była przyzwyczajona do luksusowego wyposażenia znajdującego się w rodzinnym domu, w Dąbrówce. Dworek w Kruszewni był jednak skromną choć murowaną, parterową budowlą, niezbyt dużą, pod dwuspadowym dachem krytym dachówką². Frontem zwrócony jest w kierunku północno-zachodnim. Prawdopodobnie, dom był już wówczas częściowo podpiwniczony. W tym domu przyszedł na świat Erich, późniejszy, słynny generał. Na zdjęciu, okno pokoju jego narodzin oznaczono znakiem „x”.

Ludendorff, wzorując się na innych szlacheckich siedzibach, chociażby na dworze von Tempelhoffów, mógł założyć park przylegający do dworu od wschodu i południa.

Obiekt został wyremontowany i stopniowo rozbudowywany po zakupie Kruszewni przez Ignacego Sarrazina. Zapewne krótko po zakupie, nowy właściciel wydłużył budynek w kierunku południowo-zachodnim, a następnie nadbudował piętro. Od frontu pojawiła się wystawka z gankiem i głównym wejściem. Prawdopodobnie nieco później, nad wystawką, na wysokości pierwszego piętra pojawił się niewielki balkon. Symetrycznie, drugie wyjście z budynku do ogrodu, zabezpieczono przed deszczową pogodą, daszkiem wspartym na drewnianych słupach. Najpóźniej, to jest prawdopodobnie w latach dwudziestych lub na początku lat trzydziestych XX wieku, dobudowano do szczytu południowo-wschodniego, na wysokości parteru, dwuokienno wykusz, przykryty stromym trójspadowym dachem z dachówką. Jest to jedyny element architektoniczny, urozmaicający monotonną bryłę budynku. Sarrazinowi należy też przypisać pojawienie się studni w piwnicy dworu. Woda była ręcznie pompowana do dwóch zbiorników umieszczonych na strychu, a stąd prowadzono ją rurami do dworskiej kuchni i toalety. W parku, w cieniu starych i wielkich drzew, na wschód od dworu wybudowano lodownię, która dysponowała lodem przez cały rok.³ Park dworski powiększano jeszcze dwukrotnie: na przełomie XIX i XX wieku oraz na początku XX. Obecnie jest on mocno zaniedbany, choć widoczne są jeszcze zarysy starych parkowych alejek.

Antoni Kobza

² W połowie XIX wieku dachówka na domach, ze względu na wysoką cenę była rzadkim widokiem.

³ Po II wojnie światowej lodownię przebudowano na wiejski sklep.

¹ Perry Pierik, Erich Ludendorff. Biografie, Soesterberg, 2017.